

บทที่ 4

การเรียกร้องค่าทดแทนและอายุความ

ในเรื่อง การหมั้น จะมีการเรียกร้องค่าทดแทนได้สองกรณีคือ เนื่องจากการผิดสัญญาหมั้น และการบอกเลิกสัญญาหมั้น แต่การเรียกร้องค่าทดแทนนี้จะมีการเรียกร้องให้ชดใช้กันอย่างไร จะต้องใช้สิทธิในการเรียกร้องภายในระยะเวลาเท่าใด เป็นสาระสำคัญที่จะกล่าวถึงในส่วนนี้อันเป็นส่วนสุดท้ายของการหมั้น

1. การเรียกร้องค่าทดแทน

ค่าทดแทนที่จะเรียกร้องกันในเรื่องการหมั้น ถ้าจะกล่าวถึงในรายละเอียดแล้ว สามารถกล่าวได้ว่าการเรียกร้องค่าทดแทนจะเกิดขึ้นได้ในสองกรณีเท่านั้นคือ กรณีการผิดสัญญาหมั้นและกรณีการบอกเลิกสัญญาหมั้น สิทธิในการเรียกค่าทดแทนนี้จะเป็นเรื่องของค่าทดแทนเพื่อชดเชยความเสียหายที่เกิดขึ้นซึ่งสามารถแบ่งรายละเอียดออกเป็นส่วน ๆ ได้ดังนี้คือ

หนึ่ง ค่าทดแทนตามมาตรา 1440 (1) บัญญัติไว้ว่า “ค่าทดแทนความเสียหายต่อกายหรือชื่อเสียงแห่งชายหรือหญิงนั้น” เห็นได้ว่าเป็นเรื่องความเสียหายที่จะเกิดขึ้นแก่ตัวชายหรือหญิงคู่หมั้นเท่านั้น

สอง ค่าทดแทนตามมาตรา 1440 (2) บัญญัติไว้ว่า “ค่าทดแทนความเสียหายเนื่องจากการที่คู่หมั้น บิดามารดา หรือบุคคลผู้กระทำการในฐานะเช่นบิดามารดาได้ใช้จ่าย หรือต้องตกเป็นลูกหนี้ เนื่องในการเตรียมการสมรส โดยสุจริตและตามสมควร” ค่าทดแทนนี้ไม่ใช่สิทธิเฉพาะตัวของคู่หมั้นเท่านั้น เพราะตามมาตรา 1440 (2) นี้อาจเป็นบิดามารดา หรือบุคคลผู้กระทำการในฐานะเช่นบิดามารดาก็ได้ที่จะเป็นผู้ใช้จ่ายหรือตกเป็นลูกหนี้เนื่องในการเตรียมการสมรส ดังนั้นเขาเหล่านี้จึงมีสิทธิที่จะเรียกร้องค่าทดแทนได้ด้วย

สาม ค่าทดแทนตามมาตรา 1440 (3) บัญญัติไว้ว่า “ค่าทดแทนความเสียหายเนื่องจากการที่คู่หมั้นได้จัดการทรัพย์สินหรือการอื่นอันเกี่ยวแก่อาชีพหรือทางทำมาหาได้ของตนไปโดยสมควรด้วยการคาดหมายว่าจะได้มีการสมรส” กรณีนี้เป็นเรื่องที่คู่หมั้นได้จัดการทรัพย์สินหรือการอื่นอันเกี่ยวแก่อาชีพหรือทางทำมาหาได้ของตน จึงเป็นเรื่องเฉพาะตัวของชายหรือหญิงคู่หมั้นเท่านั้น

สี่ คำทดแทนตามมาตรา 1444 เป็นเรื่องการบอกเลิกสัญญาหมั้นที่คู่หมั้นฝ่ายหนึ่งใช้สิทธิเรียกคำทดแทนจากคู่หมั้นอีกฝ่ายหนึ่งเพราะได้กระทำชั่วอย่างร้ายแรง ซึ่งได้กระทำภายหลังการหมั้น เรื่องนี้ตัวผู้ได้รับความเสียหายก็คือคู่หมั้นอีกฝ่ายหนึ่งนั่นเอง เพราะได้มีการกระทำชั่วอย่างร้ายแรงภายหลังการหมั้น จึงเป็นเรื่องเฉพาะตัวของคู่หมั้นอีกฝ่ายหนึ่งนั่นเองที่จะบอกเลิกสัญญาหมั้นหรือไม่ก็ได้ แต่อย่างไรก็ดี ในการบอกเลิกสัญญาหมั้นตามมาตรา 1444 นี้ กฎหมายถือว่าคู่หมั้นผู้กระทำชั่วอย่างร้ายแรงเสมือนเป็นผู้ผิดสัญญาหมั้น ดังนั้นในการชดใช้คำทดแทนที่เสมือนเป็นผู้ผิดสัญญาหมั้น ซึ่งพิจารณาตามมาตรา 1440 นั้น ถ้าหากเป็นกรณีตามมาตรา 1440 (2) ก็จะไม่ใช้สิทธิเฉพาะตัวของคู่หมั้นเท่านั้น แต่ก็ยังเป็นสิทธิของบิดามารดาหรือบุคคลผู้กระทำการในฐานะเช่นบิดามารดาด้วย

ห้า คำทดแทนตามมาตรา 1445 เป็นเรื่องการบอกเลิกสัญญาหมั้นที่ชายคู่หมั้นอาจเรียกคำทดแทนจากชายอื่นซึ่งได้ร่วมประเวณีกับหญิงคู่หมั้น โดยรู้หรือควรจะรู้ว่าหญิงได้หมั้นกับชายคู่หมั้นนั้นแล้วได้ แต่การเรียกคำทดแทนตามมาตรานี้จะทำได้ต่อเมื่อชายคู่หมั้นได้บอกเลิกสัญญาหมั้นก่อนแล้วด้วยตามมาตรา 1442 กรณีนี้เป็นสิทธิเฉพาะตัวของชายคู่หมั้นเท่านั้น เพราะชายอื่นและหญิงคู่หมั้นของตนได้ร่วมประเวณีกันอันถือได้ว่าเป็นการล่วงละเมิดสิทธิของชายคู่หมั้น

หก คำทดแทนตามมาตรา 1446 เป็นเรื่องการบอกเลิกสัญญาหมั้นด้วยที่ชายคู่หมั้นอาจเรียกคำทดแทนจากชายอื่น ซึ่งได้ข่มขืนกระทำชำเรา หรือพยายามข่มขืนกระทำชำเราหญิงคู่หมั้น โดยรู้หรือควรจะรู้ว่าหญิงได้หมั้นแล้วได้ แต่ในกรณีนี้ชายคู่หมั้นสามารถเรียกคำทดแทนจากชายอื่นนั้นได้ โดยไม่ต้องบอกเลิกสัญญาหมั้นก่อน เพราะกรณีนี้ถือได้ว่าหญิงคู่หมั้นไม่ได้สมัครใจ ดังนั้นจึงเป็นการล่วงละเมิดสิทธิของชายคู่หมั้น ทำให้การเรียกคำทดแทนนี้เป็นสิทธิเฉพาะตัวของชายคู่หมั้นเท่านั้น

จะเห็นได้ว่าเมื่อพิจารณารายละเอียดของคำทดแทนแล้วสามารถแบ่งออกได้เป็นหกเรื่องด้วยกัน สำหรับคำทดแทนเหล่านี้จะต้องชดใช้กันอย่างน้อยเพียงใด คำทดแทนแต่ละเรื่องมีลักษณะพิเศษทางกฎหมายอย่างไรหรือไม่ ได้มีบัญญัติไว้ในมาตรา 1447 ว่า “คำทดแทนอันจะพึงชดใช้แก่กันตามหมวดนี้ให้ศาลวินิจฉัยตามควรแก่พฤติการณ์”

สิทธิเรียกคำทดแทนตามหมวดนี้ นอกจากคำทดแทนตามมาตรา 1440 (2) ไม่อาจโอนกันได้และไม่ตกทอดไปถึงทายาท เว้นแต่สิทธินั้นจะได้รับสภาพกันไว้เป็นหนังสือหรือผู้เสียหายได้เริ่มฟ้องคดีตามสิทธินั้นแล้ว” เมื่อพิจารณามาตรานี้แล้ว จะเห็นว่าการเรียกคำทดแทนตามหมวดนี้

ในเรื่องการหมั้นกฎหมายให้อำนาจศาลใช้ดุลยพินิจวินิจฉัยตามควรแก่พฤติการณ์ว่าควรจะชดใช้กันเป็นจำนวนเท่าใด

สำหรับลักษณะของสิทธิเรียกร้องค่าทดแทนตามหมวดนี้ มาตรา 1447 วรรคสอง กำหนดไว้ว่าเป็นสิทธิที่ไม่อาจโอนกันได้และไม่ตกทอดไปถึงทายาท ทั้งนี้เพราะลักษณะของความเสียหายที่เกิดขึ้นจะมีลักษณะเป็นความเสียหายเฉพาะตัวของชายหรือหญิงคู่หมั้นเป็นส่วนใหญ่ สิทธิเรียกร้องค่าทดแทนที่เป็นสิทธิที่ไม่อาจโอนกันได้และไม่ตกทอดไปถึงทายาทจึงได้แก่ สิทธิเรียกร้องค่าทดแทนตามมาตรา 1440 (1) มาตรา 1440 (3) มาตรา 1444 มาตรา 1445 และมาตรา 1446 แต่อย่างไรก็ดี ถ้าสิทธิเรียกร้องค่าทดแทนเหล่านี้ได้รับสภาพกันไว้เป็นหนังสือหรือผู้เสียหายได้เริ่มฟ้องคดีตามสิทธิเหล่านี้ไว้แล้ว เช่นนี้ก็สามารถโอนสิทธิเรียกร้องค่าทดแทนได้

การรับสภาพกันไว้เป็นหนังสือ อาจเป็นว่าคู่หมั้นฝ่ายที่ผิดสัญญาหมั้นทำหนังสือรับสภาพไว้ว่ายอมใช้ค่าทดแทนให้เป็นจำนวนแน่นอนเท่าใด ก็ถือว่าเป็นค่าทดแทนที่โดยสภาพอาจโอนกันได้แล้วหรือตกทอดไปยังทายาทได้ การรับสภาพสิทธินี้ คือรับรองว่าตนเป็นฝ่ายผิดสัญญาหมั้นและอีกฝ่ายหนึ่งมีสิทธิได้รับค่าทดแทนจากตนเองไม่ถึงกับต้องกำหนดจำนวนค่าทดแทนไว้แน่นอนก็ได้ ต่างกับการรับสภาพนี้ทำให้อายุความสะดุดหยุดลงตาม ป.พ.พ. มาตรา 193/14 อันเป็นการยอมรับว่าเป็นหนี้เจ้าหนี้ตามจำนวนที่เจ้าหนี้มีสิทธิเรียกร้องจริงแม้จะต้องทำเป็นหนังสือเหมือนกัน แต่ความหมายต่างกันคือ รับสภาพนี้ทำให้อายุความสะดุดหยุดลงแต่การรับสภาพสิทธิค่าทดแทนไม่ทำให้อายุความสะดุดหยุดลง ถ้าจะให้อายุความเรียกค่าทดแทนสะดุดหยุดลง ต้องให้ลูกหนี้ทำหนังสือรับสภาพนี้ไว้อีกชั้นหนึ่ง นอกนั้นการรับสภาพสิทธิค่าทดแทนยังเป็นหลักฐานในการเริ่มนับอายุความหกเดือน ตามมาตรา 1447/1 ด้วย ส่วนกรณีคู่หมั้นฝ่ายใดได้ใช้สิทธิฟ้องคดีเรียกค่าทดแทนต่อศาลไว้แล้ว และตายลงก่อนคดีถึงที่สุด ถือว่าได้เริ่มฟ้องคดีตามสิทธิได้ค่าทดแทนแล้ว ก็อนุญาตให้ทายาทรับมรดกความดำเนินคดีต่อไปได้ตามสิทธิในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 42 มาตรา 43 มาตรา 44 (สมพร พรหมพิตร 2544 : 193)

ส่วนสิทธิเรียกร้องค่าทดแทนตามมาตรา 1440 (2) ไม่ใช่สิทธิเฉพาะตัวของชายหรือหญิง คู่หมั้นเท่านั้น ทั้งนี้เพราะอาจเป็นบิดามารดา ผู้รับบุตรบุญธรรม หรือบุคคลผู้กระทำการในฐานะเช่นบิดามารดา ได้เสียค่าใช้จ่ายจัดเตรียมการสมรสให้แก่ชายหรือหญิงคู่หมั้น หรือได้ไปกู้ยืมเป็นหนี้สินเพื่อจัดเตรียมการสมรสให้ก็เป็นได้ ดังนั้นในการเรียกร้องค่าทดแทนตามมาตรา 1440 (2) นี้จึงอาจโอนสิทธิกันได้และเป็นสิทธิที่ตกทอดถึงทายาทได้ด้วย

2. อายุความ

เรื่อง การผิดสัญญาหมั้นและการบอกเลิกสัญญาหมั้นจะมีผลตามมาที่สำคัญสองประการคือ ค่าทดแทนและของหมั้น เมื่อคู่หมั้นฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมีสิทธิเรียกร้องค่าทดแทนและหรือของหมั้นนั้นจะต้องเรียกร้องภายในเวลาใด ในบางกรณีก็ปล่อยให้เวลาล่วงเลยไปเป็นเวลานานจนยากต่อการนำสืบข้อเท็จจริง อีกทั้งเหตุผลในการเรียกร้องค่าทดแทนในกรณีของการผิดสัญญาหมั้นและการบอกเลิกสัญญาหมั้นก็แตกต่างกัน ทำให้ประเด็นการเรียกของหมั้นและค่าทดแทนในการบอกเลิกสัญญาหมั้นควรมีอายุความที่แตกต่างกันไปด้วย ดังนั้นจึงได้แบ่งอายุความในการเรียกร้องออกเป็นสองเรื่องคือ อายุความในการเรียกร้องค่าทดแทน และอายุความในการเรียกคืนของหมั้น

2.1 อายุความในการเรียกร้องค่าทดแทน

การเรียกร้องค่าทดแทนในเรื่องการหมั้นเกิดขึ้นได้สองกรณีคือ เพราะเหตุการผิดสัญญาหมั้น และเพราะเหตุการบอกเลิกสัญญาหมั้น จากลักษณะของการผิดสัญญาหมั้นและการบอกเลิกสัญญาหมั้นมีลักษณะที่แตกต่างกัน ทำให้การนับระยะเวลาในอายุความของทั้งสองกรณีแตกต่างกันไปด้วย จึงขอแยกกล่าวเรื่องอายุความในการเรียกร้องค่าทดแทนนี้ออกเป็นสองส่วนคือ

2.1.1 กรณีการผิดสัญญาหมั้น

มาตรา 1447/1 วรรคแรก บัญญัติไว้ว่า “สิทธิเรียกร้องค่าทดแทนตามมาตรา 1439 ให้มีอายุความหกเดือนนับแต่วันที่ผิดสัญญาหมั้น” การผิดสัญญาหมั้นมีอายุความในการเรียกร้องค่าทดแทนได้ภายในหกเดือนนับแต่วันที่ผิดสัญญาหมั้น ถ้าเป็นลักษณะที่มีข้อเท็จจริงอื่น ๆ แต่ยังไม่เป็นการผิดสัญญาหมั้นแล้วยังไม่อาจเริ่มต้นนับอายุความได้ เช่น ชายชอบพอกับหญิงอื่นหญิงกลับไปมีความสัมพันธ์กับคนรักเก่า เป็นต้น การกำหนดให้มีอายุความหกเดือนนับว่าเป็นสิ่งที่ดีเพราะจะได้ไม่ปล่อยเวลาให้ล่วงเลยไปเป็นเวลานานเกินกว่าที่จะนำสืบถึงความเสียหายที่เกิดขึ้นได้

2.1.2 กรณีการบอกเลิกสัญญาหมั้น

มาตรา 1447/1 วรรคสอง และวรรคสาม บัญญัติไว้ว่า “สิทธิเรียกร้องค่าทดแทนตามมาตรา 1444 ให้มีอายุความหกเดือนนับแต่วันรู้หรือควรรู้ถึงการกระทำชั่วอย่างร้ายแรงอันเป็นเหตุให้บอกเลิกสัญญาหมั้น แต่ต้องไม่เกินห้าปีนับแต่วันกระทำการดังกล่าว

สิทธิเรียกร้องค่าทดแทนตามมาตรา 1445 และมาตรา 1446 ให้มีอายุความหกเดือนนับแต่วันที่ชายคู่หมั้นรู้หรือควรรู้ถึงการกระทำของชายอื่นอันจะเป็นเหตุให้เรียกค่าทดแทนและรู้ตัวผู้จะพึงใช้ค่าทดแทนนั้น แต่ต้องไม่เกินห้าปีนับแต่วันที่ชายอื่นได้กระทำการดังกล่าว”

การเรียกค่าทดแทนเพราะเหตุการบอกเลิกสัญญาหมั้นอาจเกิดขึ้นได้สามกรณีคือ ตามมาตรา 1444 มาตรา 1445 และมาตรา 1446 แต่ในการกำหนดอายุความได้แบ่งออกเป็นเพียง สองประเภทคือ หนึ่ง เรื่อง การกระทำชั่วอย่างร้ายแรง และสอง เรื่อง การร่วมประเวณี พยายาม หรือข่มขืนกระทำชำเรา

อายุความในการเรียกร้อยค่าทดแทนเพราะการบอกเลิกสัญญาหมั้นนี้ได้แยกเป็น สองส่วนคือ อายุความนับแต่วันรู้หรือควรรู้ถึงเหตุ และอายุความนับแต่มีการกระทำนั้น การที่ กฎหมายกำหนดไว้เช่นนี้ก็เพราะการบอกเลิกสัญญาหมั้นนั้นเป็นสิทธิของคู่สัญญาหมั้นที่จะใช้ สิทธิบอกเลิกสัญญาหมั้นหรือไม่ก็ได้ แต่ถ้าปล่อยไว้ยาวนานเกินไปก็อาจเป็นการยากต่อการนำสืบ ข้อเท็จจริงต่าง ๆ ในกรณีของการเรียกร้อยค่าทดแทนต่อกัน กฎหมายจึงกำหนดให้นับอายุความนับ แต่ที่รู้หรือควรรู้ถึงเหตุ และอีกประการหนึ่งถ้าไม่รู้ก็กำหนดอายุความได้ไม่ให้เกินกว่าเวลาที่ เหมาะสมนับแต่มีการกระทำนั้น ดังนั้น มาตรา 1447/1 วรรคสอง และวรรคสาม จึงได้กำหนด อายุความในการเรียกร้อยค่าทดแทนเพราะการบอกเลิกสัญญาหมั้นไว้ดังนี้ คือ

หนึ่ง อายุความหกเดือน คือ กรณีตามมาตรา 1444 มาตรา 1445 และมาตรา 1446 กำหนดสิทธิเรียกร้อยค่าทดแทนให้มีอายุความหกเดือนนับแต่วันรู้หรือควรรู้ถึงการกระทำ ชั่วอย่างร้ายแรงอันเป็นเหตุให้บอกเลิกสัญญาหมั้น หรือรู้หรือควรรู้ถึงการกระทำของชายอื่นอันจะ เป็นเหตุและรู้ตัวผู้จะพึงใช้ค่าทดแทน แล้วแต่กรณี หรือ

สอง อายุความห้าปีนับแต่วันกระทำดังกล่าว หรือนับแต่วันที่ชายอื่นได้กระทำการ ดังกล่าว แล้วแต่กรณี

ข้อสังเกต อายุความดังกล่าวเป็นเรื่องของการใช้สิทธิเรียกร้อยค่าทดแทน ดังนั้น ถ้าไม่ใช่สิทธิดังกล่าวในอายุความก็จะหมดสิทธิเรียกร้อยค่าทดแทน แต่การบอกเลิกสัญญาหมั้นเพราะ เหตุดังกล่าวไม่อยู่ในอายุความนี้ การบอกเลิกสัญญาหมั้นจึงเป็นอีกเรื่องหนึ่ง ไม่ใช่เรื่องเดียวกัน

2.2 อายุความในการเรียกร้อยของหมั้น

การเรียกร้อยของหมั้นนั้นก็อาจเกิดขึ้นได้สองกรณีเช่นกันคือ เพราะเหตุการผิดสัญญา หมั้น และเพราะเหตุการบอกเลิกสัญญาหมั้น การจะเรียกคืนของหมั้นได้นั้นจะต้องมีข้อเท็จจริง แน่แน่นอนว่ามีการผิดสัญญาหมั้นแล้ว ส่วนเหตุบอกเลิกสัญญาหมั้นนั้นก็ควรจะต้องมีการบอกเลิก สัญญาหมั้นก่อนจึงจะมีสิทธิเรียกคืนของหมั้นได้ สิทธิในการเรียกคืนของหมั้นจึงมีลักษณะข้อเท็จจริงที่ชัดเจนคือ จะต้องมีการผิดสัญญาหมั้นเกิดขึ้นแล้วจึงเกิดสิทธิเรียกคืนของหมั้นได้ เพียงแต่อาจ

จะยังไม่ได้เรียกคืนของมันหรืออาจจะยังไม่สามารถเรียกคืนได้ ดังนั้น มาตรา 1447/2 จึงได้บัญญัติว่า

“สิทธิเรียกคืนของมันตามมาตรา 1439 ให้มีอายุความหกเดือนนับแต่วันที่พิคสัญญา
มัน

สิทธิเรียกคืนของมันตามมาตรา 1442 ให้มีอายุความหกเดือนนับแต่วันที่ได้ออกเลิก
สัญญาของมัน”

จึงเห็นได้ว่า การเรียกร้องของมันคืนนั้นไม่ว่าจะเป็นกรณีการพิคสัญญามัน หรือ
การออกเลิกสัญญามันก็ตาม กฎหมายกำหนดให้มีอายุความหกเดือนนับแต่วันที่พิคสัญญามัน
หรือวันที่ได้ออกเลิกสัญญามัน แล้วแต่กรณี